

تحلیل بازتاب هنر سنتی اسلامی در طراحی پوستر با تأکید بر پوستر سی و چهارمین دوره مسابقات بین‌المللی قرآن کریم

ساره ملکی گیساوندانی*

دانشجوی دکتری پژوهش هنر، دانشکده هنر دانشگاه شاهد، تهران، ایران

خشایار قاضی‌زاده

استادیار دانشکده هنر دانشگاه شاهد، تهران، ایران

چکیده

مفهوم هنر اسلامی با سنت و تفکر سنتی و نگرش دینی و معنوی الهی نسبت به جهان پیوندی ناگسستنی دارد. این مفهوم دارای کارکردهای بسیاری است که جلوه‌های متنوع آن را در سراسر فرهنگ و تمدن اسلامی چه در آثار گذشته و چه در آثار معاصر می‌توان دید. مطالعه رابطه هنرهای سنتی با هنرهای نسبتاً جدیدتری مثل طراحی گرافیک همواره از ضروریات پژوهشی پژوهشگران قلمداد شده است. سوال اصلی در این پژوهش، چگونگی ویژگی‌های تصویری هنر اسلامی در پوسترهای شش سال اخیر، ۱۳۹۱ الی ۱۳۹۶، مسابقات بین‌المللی قرآن کریم با تأکید بر پوستر سی و چهارمین دوره است. یافتن پرسش اصلی پژوهش، در گروه پاسخ به پرسش‌هایی از این دست است؛ استفاده از هنرهای سنتی اسلامی چه نقشی در انتقال پیام اصلی اثر دارد؟ بازتاب هنر اسلامی در پوسترهای موردنظر چگونه است؟ از این رو در این پژوهش، شناسایی و تحلیل ویژگی‌های تصویری هنر اسلامی در پوسترهای مذکور، دست‌مایه اصلی تحقیق قرار گرفته است. این پژوهش به لحاظ ماهیت، پژوهشی بنیادی محسوب می‌شود. روش توصیفی-تحلیلی و نمونه‌گیری هدفمند برای این تحقیق انتخاب شد. اطلاعات ضروری نیز با استفاده از روش‌های ترکیبی مثل مشاهده و کتابخانه‌ای جمع‌آوری شد. ابزار اصلی برای تولید داده در این پژوهش، مشاهده و فیش بوده است. بدین ترتیب که پس از مشاهده نمونه‌ها، متغیرها به روش نشانه‌شناسی در آثار ارتباط تصویری پیشنهادشده توسط پهلوان (۱۳۸۴ و ۱۳۸۷) مورد تحلیل و بررسی قرار گرفتند. مهم‌ترین یافته‌ها و نتایج حاصل عبارت است از: استفاده از عناصر هنر سنتی و ترکیب آن با هنرهای جدیدی چون طراحی گرافیک می‌تواند برای موضوعات ملی، دینی و فرهنگی انتخابی هوشمندانه باشد چراکه علاوه بر هم‌سویی با موضوع منتخب، اشاره‌ای به هنرهای سنتی فراموش شده جامعه دارد و از سویی دیگر، هنرمندان را بر آن می‌دارد تا با نگاهی عمیق‌تر نسبت به احیای هنرهای سنتی جامعه خود گام بردارند.

واژگان کلیدی

هنر سنتی، هنر اسلامی، مسابقات بین‌المللی قرآن کریم، طراحی پوستر.

* مسئول مکاتبات: تهران، بزرگراه خلیج فارس (تهران-قم)، روبروی حرم مطهر امام خمینی (ره)، دانشگاه شاهد،

کد پستی: ۳۳۱۹۱۸۶۵۱

پست الکترونیکی: sareh.malaki@gmail.com

مقدمه

یکی از پرسش‌های مهمی که جای خالی آن در مطالعات هنر سنتی احساس می‌شود، نقش هنرهای سنتی در پیوند با هنرهای معاصر مثل طراحی گرافیک است. این‌که ترکیب هنرهای سنتی با رسانه‌های هنری جدید، چه کمکی به هویت‌بخشی آثار هنری می‌کند؟ در طول تاریخ طراحی گرافیک، هنرمندان بسیاری بودند که از نقوش سنتی جامعه خود در آثار طراحی گرافیک استفاده کرده‌اند. این امر در تاریخ طراحی گرافیک ایرانی نیز به‌وفور دیده شده است و بسیاری از هنرمندان همواره عناصر فرهنگی، بومی، ملی و مذهبی را در آرم‌ها، روی جلد کتاب‌ها، پوسترها و سایر آثارشان استفاده کرده‌اند. در بیشتر این آثار، ترکیب عناصر هنر سنتی با موضوعات مختلف، انتخابی هوشمندانه است و به انتقال بهتر پیام اثر کمک می‌کند. با این حال، استفاده از این عناصر همیشه یک انتخاب درست نبوده و نخواهد بود، چه بسا طراحانی که به دلایلی چون عدم شناخت و تجربه کافی، نقوش ایرانی-اسلامی را در طراحی موضوعاتی غیر مرتبط به کار برده‌اند که پیامد آن تقلیل کارکرد و

جایگاه نقوش باارزشی چون اسلیمی، گره‌چینی و غیره به یک بافت تزئینی صرف، شده است. از این منظر استفاده از نقوش هنرهای سنتی بدون مطالعه پیشینه و کارکرد آن‌ها می‌تواند پیوندهای نامتجانسی در طراحی گرافیک و سایر هنرهای کاربردی ایجاد کند که هم از ارزش این نقوش در طرح کاسته و هم باعث تکراری شدن طرح‌های گرافیکی می‌شود. هدف از انجام این پژوهش شناسایی و تحلیل عناصر هنرهای سنتی در طراحی پوستر است، بنابراین در تحقیق حاضر، ضمن اشاره‌ای مختصر به واژه‌ی سنت، هنرهای سنتی و هنرهای اسلامی، پوستره‌های شش سال اخیر، ۱۳۹۱ الی ۱۳۹۶، مسابقات بین‌المللی قرآن کریم با تأکید بر پوستر سی و چهارمین دوره است که در بازه زمانی ۳۰ فروردین الی ۶ اردیبهشت ۱۳۹۶ در مصلا‌ی بزرگ امام خمینی (ره) تهران برگزار شد، پرداخته شده است. به منظور رسیدن به اهداف این پژوهش، روش تجزیه و تحلیل پیشنهادی آثار طراحی گرافیک توسط پهلوان (۱۳۸۷) برای مطالعه پوستره‌های نمونه انتخاب شد.

۱. پیشینه پژوهش

بررسی پیشینه موضوع تحقیق حاضر، نشان داد که منابع مکتوب بسیاری در ارتباط با هنرهای سنتی، هنرهای اسلامی موجود است. این منابع مکتوب شامل انواع کتب، مقالات، پایان‌نامه‌های دانشجویی و غیره هستند که ذکر نام و مرور ادبی همه‌ی آن‌ها در حیطه‌ی این تحقیق نمی‌گنجد. قسمت عمده‌ی این منابع، در ارتباط با چیستی هنر سنتی، تعاریف هنر اسلامی و بازشناسی این نوع از هنرها است. اما در این نوشتار به آن دسته از پژوهش‌هایی اشاره شده که به‌طور مشخص، در ارتباط با پیوند هنر اسلامی و هنر سنتی با طراحی گرافیک تمرکز داشته‌اند. مولایی‌نیا (۱۳۸۷) در مقاله‌ی خود با عنوان *شناسایی مؤلفه‌های گرافیک مدرن و معاصر ایران*، ضمن مروری بر تاریخ طراحی گرافیک ایران، عواملی که باعث استفاده از عناصر هنرهای سنتی در طراحی گرافیک ایران شده‌اند را برشمرده است. نویسنده در این نوشتار تنها به برشمردن این عوامل پرداخته و دیدگاهی انتقادی به آن‌ها نداشته است. در مقاله‌ای از افشارمه‌اجر (۱۳۸۰)، با عنوان *تأثیر صفحه‌آرایی قرآن‌های خطی بر گرافیک معاصر*، ابتدا ویژگی‌های صفحه‌آرایی قرآن‌های خطی را یک‌به‌یک برشمرد و سپس با ابراز نظر و تحلیل‌های شخصی خود، پیشنهادهایی برای طراحان گرافیک معاصر جهت استفاده از این عناصر ارائه داد. در این تحقیق، به نمونه‌ای از طراحی گرافیک معاصر که از عناصر صفحه‌آرایی قرآن‌های خطی استفاده کرده باشند، اشاره نشد. حسینی‌راد (۱۳۷۷)، در نوشتار خود با عنوان *گرافیک معاصر، ناقص هویت ملی است*، بر این اعتقاد است که استفاده از نقوش اسلیمی تنها برای جلب رضایت سفارش‌دهنده، نوعی از ترکیب متناقض هنرهای سنتی تصویری با طراحی گرافیک است که تحولی مثبت در

طراحی گرافیک محسوب نمی‌شود.

۲. مواد و روش‌ها

مقاله حاضر از نظر هدف، یک تحقیق بنیادی است که از نظر ماهیت از روش توصیفی - تحلیلی تبعیت می‌کند. اطلاعات زمینه‌ای در این تحقیق از طریق اسناد کتابخانه‌ای و مشاهده آثار به‌دست آمده است. جامعه نمونه این تحقیق، پوستره‌های شش سال اخیر، ۱۳۹۱ الی ۱۳۹۶، مسابقات بین‌المللی قرآن کریم هستند. دلیل اینکه تمامی پوستره‌های طراحی شده برای این مسابقات مورد تحلیل و بررسی قرار نگرفته است، عدم دسترسی به این طرح‌ها یا عدم برخورداری از کیفیت بصری مناسب جهت بررسی و مطالعه بود. نگارندگان با مراجعه به سایت رسمی مسابقات بین‌المللی قرآن کریم، تماس با پشتیبانی و مراجعه حضوری به دبیرخانه این مسابقات، مستقر در سازمان اوقاف و امور خیریه جمهوری اسلامی ایران، متوجه عدم بایگانی طرح پوستره‌های دوره‌های قبلی این مسابقات شدند، لذا تصمیم بر این شد تا تحلیل و بررسی روی پوستره‌های مربوط به مسابقات از سال ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۶ انجام شود و با توجه به محدوده زمانی معین برای این تحقیق، تعداد شش پوستر منطبق با موضوع تحقیق، به‌عنوان جامعه نمونه، از سوی پژوهشگران انتخاب شده و برای رسیدن به اهداف پژوهش، پوستر سی و چهارمین دوره این مسابقات، که در بازه زمانی ۳۰ فروردین الی ۶ اردیبهشت ۱۳۹۶ در مصلا‌ی بزرگ امام خمینی (ره) تهران برگزار شد، به‌عنوان نمونه، مورد توصیف و تحلیل کامل‌تری قرار گرفته است. در این پژوهش برای توصیف و تحلیل آثار مورد مطالعه از روش تجزیه و تحلیل پیشنهادی آثار طراحی گرافیک،

گیرنده را مشخص می‌کند. کارکرد هنری: یا کوبسن این کارکرد را هم‌چون رابطه میان پیام و خودش تعریف می‌کند. کارکرد فرازبانی: به رمزی برمی‌گردد که پیام با آن بیان شده است.

کادر و کادراژ: کادر فضا را به دو بخش درونی و بیرونی اثر تقسیم می‌کند. کادر را در دو نوع کادر حاضر و غایب طبقه‌بندی می‌کنند. کادراژ به ابعاد و اندازه تصویر و برآیند فرضی فاصله بین سوژه و بیننده آن مربوط می‌شود.

انواع ترکیب‌بندی: ساخت کانونی: در این نوع طرح‌ریزی، تمام خطوط قوی (جهت، رنگ، نور، شکل) به طرف نقطه‌ای از تصویر که محل قرارگیری موضوع اصلی است هدایت می‌شوند. ساخت محوری: در این نوع طرح‌ریزی، موضوع اصلی کاملاً در محور نگاه بیننده اثر واقع شده است، این محور معمولاً در مرکز صفحه قرار دارد. برای دوری از یکنواختی و ایجاد تنوع در ترکیب‌بندی اثر، عنصر تصویری و یا نوشتاری به‌تنهایی و تکرار نشده در نیمه‌ی مقابل صفحه قرار می‌گیرد. ساخت عمقی: در این نوع ساخت، موضوع اصلی صحنه‌آرایی سه‌بعدی ادغام می‌شود و به شکلی طبیعی موضوع اصلی در جلوی صحنه یعنی در پیش‌زمینه قرار گیرد. تمام عناصر تصویری، نوشتاری و عوامل تجسمی، در پس‌زمینه اثر به‌گونه‌ای مؤثر در خدمت موضوع اصلی قرار می‌گیرند. ساخت متوالی: این نوع طرح، نگاه بیننده را از بالا تا پایین محدوده اثر عبور می‌دهد و بر موضوع اصلی که غالباً در پایین سمت راست آگهی قرار دارد متمرکز می‌کند. الگوی موردنظر این ساخت شبیه حرف Z است.

انواع شیوه‌بازنمایی: منظور از شیوه‌بازنمایی در این تحقیق، شیوه و روشی است که طراح از آن برای خلق اثرش استفاده نموده است. بدین ترتیب این روش‌ها به سه دسته طبقه‌بندی شده‌اند. ۱- آثاری که طراح عناصر موجود را با استفاده از تعابیر خاص گرافیکی شکل‌پردازی کرده است که آن‌ها در دسته‌ی آثار خلق شده با شیوه‌ی طراحی گرافیک قرار داده شده‌اند. ۲- آثاری که طراح در خلق آن‌ها از حروف و نوشتار استفاده کرده است. ۳- آثاری که در آن‌ها یک یا چند تصویر استفاده شده توسط روش عکاسی بازنمایی شده‌اند. در برخی از آگهی‌ها هم‌زمان از دو روش برای بازنمایی استفاده شده است.

رابطه شمایل و نوشتار: رابطه شمایل و نوشتار سه نوع است که عبارت‌اند از: رابطه هم‌جواری، تقویت‌کننده و تثبیت‌کننده. رابطه هم‌جواری، در این رابطه، نوشتار و شمایل در حکم دو واحد مستقل در کنار هم قرار می‌گیرند. رابطه تقویت‌کننده، رابطه بین دو وجه بازنمایی زبانی و شمایی در صورتی امکان‌پذیر است که این دو واحد در بطن یک نظام چرخشی قرار گیرند و هم‌چون دو عنصر هم‌نشین نقش کلی‌تری را ایفا کنند. رابطه تثبیت‌کننده، می‌تواند گویای وضعیتی باشد که آن پیام شمایی دارای تعابیر چندگانه باشد در این صورت پیام زبانی با جهت دادن به مخاطب، یکی از تعابیر این نشانه‌ی تصویری چندمعنا را تثبیت می‌کند (Pahlavan, 2008, p. 84-86).

۳. نتایج

نتایج به‌دست‌آمده از دسته‌سؤالات مربوط به پیام‌های شمایی نشان دادند که در طبقه‌بندی پوسترهای مورد مطالعه، پنج پوستر دارای مشخصات تعریف‌شده پوسترهای تلفیقی و یک پوستر نوشتاری بود. اولویت عنصر به لحاظ وسعت سطح در چهار پوستر با نوشتار و در دو

ارائه‌شده توسط پهلوان (۱۳۸۷) انتخاب شد. با توجه به سؤالات تحقیق، کارت مشاهده‌ای طراحی‌شده شامل چند دسته سؤال درباره ساحت تجسمی، شمایی و زبانی آثار است. روش کار بدین ترتیب بود که در ابتدا شش نمونه شماره‌گذاری شدند. از این شماره‌ها به‌عنوان کدهای ورودی و غیرقابل تغییر برای کسب اطلاعات، تا مرحله نتیجه‌گیری استفاده شد. سپس نمونه تصویری هر پوستر، با درج شماره آن در زیر تصویرش و سال طراحی آن در بالا سمت راست کارت مشاهده آمده است. نتایج حاصل از کارت مشاهده در چهار جدول ارائه شد. سپس پوستر سی و چهارمین دوره این مسابقات، موردبررسی و توصیف دقیق‌تر و پس از بازشناسی عناصر هنرهای سنتی اسلامی در این پوستر، ویژگی‌های آن از نظر معیارهای هنر سنتی مورد مطالعه قرار گرفتند.

۲-۱. مفاهیم به‌کاررفته در تحلیل بصری

دسته‌بندی انواع پوستر: در این دسته‌بندی، پوسترها به سه دسته تقسیم شدند. منظور از پوسترهای شمایی، آن دسته آثاری که فقط شمایل دارند. پوسترهای نوشتاری، به آثاری که تنها با نوشتار ارائه شدند و تلفیقی به آثاری گفته شد که علاوه بر شمایل، دارای نوشتار هم هستند.

اولویت عنصر: منظور کمیت فضای اشغال‌شده توسط شمایل یا نوشتار در سطح آگهی است.

نوع شمایل: فیگوراتیو، به آن دسته از نشانه‌های شمایی اطلاق شده است که دارای شباهت بسیار با یک موضوع هستند. تجریدی- نموداری. در واقع آن نشانه‌های شمایی هستند که «به‌موجب روابط قیاسی با اجزای خودشان، نمایانگر روابط اجزای چیزی هستند» (Peirce, 2002, p. 51).

انواع نشانه: بر اساس تقسیم‌بندی پیرس، به سه دسته نشانه شمایی، نمایه‌ای و نمادین می‌رسیم. نشانه شمایی «آن دسته از نشانه‌هایی هستند که در آن‌ها رابطه دال و مدلول بر اساس شباهت باشد» (Sujudi, 2002, p. 90). نشانه نمایه‌ای نشانه‌ای است که از موضوع خود تأثیر گرفته باشد. هرگونه علامت همچون علائم بیماری یا علائم رسیدن توفان، نشانه‌ی نمایه‌ای است (Pahlavan, 2005; Ahmadi, 2013). نشانه نمادین نشانه‌هایی هستند که «به موضوع از راه قرارداد یا قاعده‌ای محکم از طریق هم‌بستگی با ایده‌های کلی مرتبط می‌شوند» (Pahlavan, 2005, p. 44).

انواع نقش‌مایه: منظور نوع نقوش به‌کاررفته در اثر که ممکن است شامل نقوش گیاهی، انسانی، حیوانی، معماری یا صنعتی باشد.

نوع گزینش نماد: رابطه میان دال و مدلول در نشانه‌های نمادین یا به‌صورت قراردادی و «دلخواهی» است یا انگیخته و بر اساس ارزش‌ها و تولیدات سازمان مشخص و انگیخته با محتوای یک پیام است (Pahlavan, 2008).

انواع کارکرد: یا کوبسن برای کارکردهای زبان شش نقش قائل است که عبارتند از: کارکرد ارجاعی، عاطفی (بیانگر)، ترغیبی (تأثیرگذار)، هنری یا زیبایی‌شناختی، هم‌دلی و کارکرد فرا زبانی. کارکرد بیانگر: این کارکرد روابط میان پیام و فرستنده را رقم می‌زند. کارکرد ارجاعی: روابط میان پیام و موضوعی که پیام را به آن ارجاع می‌دهد مشخص می‌کند. کارکرد تأثیرگذار: روابط میان پیام و

پوستر با شمایل بود. در چهار پوستر از شمایل فیگوراتیو و تجریدی - نموداری و یک پوستر از شمایل فیگوراتیو استفاده شده است. انواع نشانه بدین ترتیب است که نشانه‌های شمایی در یک پوستر و نشانه‌های شمایی / نمادین در چهار پوستر به کار رفته است. دو پوستر دارای نماد انگیزنده، یک پوستر نماد دلخواهی و یک پوستر هم نماد انگیزنده و هم دلخواهی داشت. در میان انواع نقش‌مایه، نقش‌مایه طبیعی و معماری از باقی انواع نقش‌مایه‌ها بیشتر و در پنج پوستر از مجموع شش پوستر، نقش‌مایه طبیعی وجود داشت. در میان پنج پوستر تلفیقی، رابطه دال و مدلول به صورت پیکتورال در سه پوستر و رابطه مفهومی در دو پوستر برقرار بوده است. اولویت انواع کارکرد در سه پوستر با کارکرد ارجاعی و دو پوستر با کارکرد هنری است (جدول ۱).

جدول ۱: پیام‌های شمایی در پوسترهای مورد مطالعه
Table 1: Schematic messages in the posters studied

۶	۵	۴	۳	۲	۱	کد پوستر Poster code	
						پیام‌های شمایی Iconic messages	
*	*		*	*	*	شمایی iconic	نوع پوستر Poster type
*	*	*	*	*	*	نوشتاری written	
*	*					شمایل	اولویت عنصر (وسعت سطح) Element Priority (Surface Area)
		*	*	*	*	نوشتار	
*	*		*	*	*	فیگوراتیو Figurative	نوع شمایل Icon type
*	*			*	*	تجریدی-نموداری Abstraction- graphing	
*	*		*	*	*	شمایل	انواع نشانه Sign types
*	*		*	*	*	نماد symbol	
*	*		*			انگیزنده Spontaneous	نوع گزینش نماد Sign selection method
			*	*		دلخواهی Arbitrary	
						انسانی human	انواع نقش‌مایه Pattern types
*	*					صنعتی industrial	
*						فرازبان‌ها Metaphors	
						حیوانی animal	
*			*	*		معماری architecture	
*	*		*	*	*	طبیعی natural	
*	*					مفهومی conceptual	انواع رابطه دال و مدلول
			*	*	*	پیکتورال pictorial	Types of Sign and Relationship
*	*	*	*	*	*	بیانگر expressive	انواع کارکرد Types of functions
*	*	*				تأثیرگذار impressive	
*	*	*				هنری artistic	
*	*	*				فرازبان metaphors	
*	*	*	*	*	*	ارجاعی referral	
						بیانگر	اولویت کارکرد Priority Function
						تأثیرگذار	
*	*	*				هنری	
			*	*	*	فرازبان	
						ارجاعی	

جدول ۲: پیام‌های تجسمی در پوسترهای مورد مطالعه (منبع: یافته‌های تحقیق)

Table 2: Visual messages in the posters studied (Source: Research Findings)

۶	۵	۴	۳	۲	۱	کد پوستر Poster code	
						پیام‌های تجسمی Visual messages	
*		*				حاضر present	انواع کادر Frame types
	*		*	*	*	غایب absent	
	*			*		دور Far	انواع کادر از frame types
*		*	*		*	نزدیک Near	
*	*	*	*	*	*	طراحی گرافیک Graphic design	انواع شیوه بازنمایی Types of representation
*	*	*	*			طراحی حروف Letter design	
*			*	*		عکاسی photograph y	
*			*		*	کانونی Focal point	انواع ترکیب‌بندی Composition types
*	*	*		*		محوری axial	
					*	عمقی deep	
						متوالی Consecutiv e	
						افقی Horizontal	اصلی‌ترین خط در ساختار The main line in the structure
*	*		*	*		عمودی vertical	
		*			*	مورب Diagonal	

رابطه تقویت‌کننده است. از میان شش پوستر که دارای نوشتار بودند، همه موارد دارای قلم تاییبی و اختلاف اندازه قلم در همه پوسترها بیش از دو اندازه قلم بوده است (جدول ۳).
بر اساس تحلیل‌های انجام‌شده مربوط به جلوه‌های هنر اسلامی در پوسترهای مطالعه شده، در همه آثار مورد نظر، منبع الهام خلق و آفرینش هنری اثر، قرآن و در دو پوستر علاوه بر کتاب مقدس، پیامبر اکرم (ص) هم بوده است. محتوای تمامی پوسترها فرهنگ و تفکر اسلامی بود از این رو موضوع تمام آثار، فرازمینی و معنوی بوده است. در شش نمونه مورد مطالعه، از هنر خوشنویسی استفاده شده است. در سه پوستر علاوه بر خوشنویسی، نشانه‌هایی از هنر تذهیب و در سه پوستر نیز علاوه بر خوشنویسی از معماری یا تزئینات وابسته به آن و در یکی از پوسترها نیز از خوشنویسی در کنار تذهیب، صنایع دستی و تزئینات وابسته به معماری استفاده شده است. طراحان در نیمی از پوسترها از زبان نمادین برای بیان محتوا بهره برده‌اند (جدول ۴).

از بررسی پیام‌های تجسمی پوسترهای نمونه، تعداد چهار پوستر دارای کادری از نوع غایب و تنها در دو پوستر با کادر حاضر دیده شد. کادر از در چهار پوستر از نوع نزدیک و تنها در دو پوستر از نوع دور است. انواع ترکیب‌بندی نیز بدین صورت بود که سه پوستر ساخت محوری، یک پوستر دارای ساخت محوری-کانونی، یک پوستر ساخت کانونی-عمقی و یک پوستر هم دارای ساخت کانونی بوده است. بعد از رسم خطوط اصلی عمودی، افقی و مورب موجود در ساخت پوسترها، مشخص شد که در چهار مورد از پوسترها، اصلی‌ترین خطشان خط عمود و در دو پوستر، خط مورب بود. در مورد شیوه بازنمایی پوسترهای مورد بررسی، مشخص شد که در همه نمونه‌ها از شیوه بازنمایی طراحی گرافیک یا با تلفیق دیگر شیوه‌ها یا به تنهایی استفاده شده است (جدول ۲).
بر اساس تحلیل‌های انجام‌شده مربوط به پیام‌های زبانی، رابطه بین شمایل و نوشتار در چهار پوستر، رابطه هم‌جوار و یک پوستر دارای

جدول ۳: پیام‌های زبانی در پوسترهای مورد مطالعه (منبع: یافته‌های تحقیق)
 Table 3: Linguistic messages in the posters studied (Source: Research Findings)

۶	۵	۴	۳	۲	۱	کد پوستر poster code	
						پیام‌های زبانی Linguistic message	
						تثبیت کننده Stabilizer	انواع رابطه شمالی و نوشتار Types of Relationship Icon and Text
	*					تقویت کننده Amplifier	
*			*	*	*	هم‌جوار Neighboring	
						یک one	تنوع اندازه در قلم نوشتاری Size variation in writing font
						دو two	
*	*	*	*	*	*	بیشتر از دو more than two	
*	*	*	*	*	*	تایپی typing	نوع قلم Font type
						دست‌نویس handwriting	

جدول ۴: جلوه‌های هنر اسلامی در پوسترهای مورد مطالعه
 Table 4: Effects of Islamic Art on the Posters Study

۶	۵	۴	۳	۲	۱	کد پوستر poster code	
						جلوه‌های هنر اسلامی Leadership of Islamic Culture	
*	*	*	*	*	*	قرآن Quran	منبع الهام خلق و آفرینش اثر Source of inspiration and creation of the work
			*	*		پیامبر اکرم (ص) the prophet Mohammad	
						احادیث Hadiths	
*	*	*	*	*	*	فرهنگ و تفکر اسلامی Islamic Culture and Thought	محتوای اثر متأثر از content of the work affected by
*	*	*	*	*	*	فرازمینی و معنوی Extraterrestrial and spiritual	موضوع اثر subject of the work
*	*	*	*	*	*	خوشنویسی calligraphy	استفاده از اقسام هنر اسلامی Using all kinds of Islamic art
*						صنایع دستی hand crafts	
*			*		*	تذهیب Illumination	
*		*		*		معماری و تزیینات Architecture and related decorations	
*	*	*				نمادین symbolic	
							استفاده از زبان Use of language

۴. بحث در نتایج و یافته‌ها

۴-۱. شرح زمینه و توصیف پوستر سی و چهارمین

دوره مسابقات بین‌المللی قرآن کریم

پوستر نمونه، مربوط به سی و چهارمین دوره مسابقات بین‌المللی قرآن کریم است که در بازه زمانی ۳۰ فروردین الی ۶ اردیبهشت ۱۳۹۶ در مصلاً امام خمینی (ره) تهران برگزار شد (تصویر ۱). پوستر این دوره از مسابقات بین‌المللی قرآن کریم توسط خانه طراحان انقلاب اسلامی ایران با طراحی «پویا سرابی» تولید شده است. این طرح به‌منظور ارائه در بسترهای مختلف رسانه‌ای در قطع‌های مستطیل عمودی و افقی طراحی شد، بستریهایی چون پوستر، عرشه پل و استرابورد^۱ و به‌عنوان تصویر پس‌زمینه در سن (محل قرارگیری شرکت‌کنندگان در مسابقه)، در تحقیق حاضر، ملاک بررسی، قطع مستطیل عمودی اثر مدنظر است. هدف از طراحی این پوستر، اطلاع‌رسانی در زمینه برگزاری یک رویداد بین‌المللی با موضوع دینی بوده است. این پوستر در دسته پوسترهای تلفیقی قرار دارد چراکه در طراحی آن از شمایل و نوشتار استفاده شده است. شیوه بازنمایی استفاده‌شده نیز، ترکیب طراحی گرافیک به همراه عکاسی به‌صورت دیجیتال است. استفاده هم‌زمان از عنصر نوشتاری و شمایی در اثر، آن را در زمره پوسترهای تلفیقی قرار داده است. در نگاه نخست، کتابی باز بر روی رحلی چوبی با مستطیلی عمودی سفیدرنگ، عناصر اصلی هستند، که نگاه مخاطب را به خود جلب می‌کنند. سپس نقوش هندسی چوبی که پیرامون کتاب را فراگرفته‌اند و طرح‌های پیچان گیاهی (اسلیمی) که در آن‌ها محاط شده‌اند، با خانواده رنگی نخودی و طلایی‌گونه به همراه اندکی سبزی، به معنویت بیشتر فضای اثر کمک کرده‌اند. در نیمه مرکزی رو به پایین اثر، نقشی هندسی چندضلعی درست در زیر کتاب باز قرار دارد. کتابی که اکنون دیگر مشخص شده که یک کتاب مقدس است و با خواندن عبارت «القرآن الکریم» بر هر بیننده‌ای ماهیت کتاب روشن خواهد شد. در این ناحیه، گویی اوج وحدت و تمرکز نقوش هندسی و ترکیب رحل با آن‌ها را شاهدیم. این هماهنگی و وحدت با دایره‌ی عبارت «القرآن الکریم» به تکامل رسیده‌اند.

پیام اصلی نوشتاری اثر که بازگوکننده عنوان آن است، به سه زبان فارسی، انگلیسی و عربی در بالای کتاب و زیر عنوان اصلی هم، مکان و زمان برگزاری مسابقات درج شده است. در قسمت بالای این پیام، شعار این دوره از مسابقات با نقش اسلیمی دایره‌وار با واژه «اقراء» در آن، قرار گرفته است. به‌غیراز عناصر زبانی، سایر عناصر تشکیل‌دهنده همگی شمایل هستند.

۴-۲. شرح پیام‌های تجسمی پوستر سی و چهارمین

دوره مسابقات بین‌المللی قرآن کریم

کادر این پوستر، کادری حاضر است چراکه ذهن مخاطب برای یافتن معنای اثر به خارج از محدوده اثر نخواهد رفت و هر آنچه باید را در پوستر می‌بیند. کادراژ یا میزان بزرگ‌نمایی در ابعاد کتاب و نقوش هندسی مشبک به‌گونه‌ای طراحی شده تا رحل عضوی از شبکه هندسی چوبی باشد. نوع ترکیب‌بندی در این اثر، ترکیب‌بندی محوری - کانونی است. اصلی‌ترین خط در ساخت، خط عمودی مرئی متشکل از عناصر نوشتاری در قسمت مرکزی پوستر است (تصویر ۲).

اصلی‌ترین تضاد حاکم در این پوستر، تضاد سطح عمودی سفیدرنگ و بدون طرح و نقش با سایر نقاط است. حرکت غالب در عناصر تشکیل‌دهنده پوستر، حرکتی رو به بالاست که حرکات پیچان نقوش اسلیمی نیز این حرکات را تحت‌الشعاع قرار داده‌اند. خطوط مورب با زاویه‌های گوناگون با نسبت معین به مرکز رسیده باعث تمرکز در قسمت مرکزی و سپس رو به بالای پوستر شده‌اند. شیوه‌ی بازنمایی پوستر نیز ترکیبی از عکاسی و طراحی گرافیک به‌صورت دیجیتال است. این اثر دارای ریتمی که در پوستر به چشم می‌آید، ریتمی هندسی، منظم و تکرارشونده است.

۴-۳. تألیف دلالت‌های تجسمی پوستر سی و

چهارمین دوره مسابقات بین‌المللی قرآن کریم

در این پوستر عناصر تجسمی با ساختی محوری - کانونی بر اصل وحدت سامان یافته‌اند. عناصر از چند جنس و بافت هستند. پالت رنگی حاکم، رنگ‌های گرم از خانواده انواع کرم با مخلوطی از سبزی‌ها است. نقطه کانونی اثر نیز محدوده مستطیل سفید با کتاب باز و رحل زیر آن هستند، اصلی‌ترین خط در ساختار این پوستر، خط عمودی و به شیوه عکاسی و طراحی گرافیک بازنمایی شده است. این اثر دارای ریتم تکراری و پیش‌رونده و حرکتی رو به بالا دارد. نقطه کانونی این پوستر در قسمت مرکزی آن قرار دارد. تضاد حاکم بر آن نیز تضاد میان رنگ‌ها و بافت‌ها است.

۴-۴. شرح پیام‌های شمایی پوستر سی و چهارمین

دوره مسابقات بین‌المللی قرآن کریم

کتاب، رحل، بریده عکاسی شده از یک مشبک چوب و نقوش تریسمی اسلیمی، شمایل‌های تشکیل‌دهنده این پوستر هستند که کتاب، رحل و مشبک‌های چوبی در زمره‌ی شمایل‌های فیگوراتیو صنعتی (منظور ساخته دست انسان) و اسلیمی‌ها از جمله شمایل‌های فیگوراتیو گیاهی محسوب می‌شوند. طراح در این اثر از شمایل‌های نمادین بهره جسته است. نوع‌گزینش شمایل نمادین در این اثر به‌صورت دلخواهی بوده است چراکه طراح، شمایل کتاب و رحل، که نشان‌دهنده قرآن هستند، با نوری که از آن ساطع شده و به‌صورت سطح سفید عمودی در بالای آن قرار گرفته است را به‌عنوان نمادی از چراغ راه بودن در جهت هدایت امت اسلامی برگزیده است. تکه‌ای از نقوش مشبک چوب، به‌عنوان نمایی از هنر سنتی اسلامی ایرانی که ارجاعی به تاریخ و فرهنگ گذشته دارد. این هنر در معماری اسلام بیشتر به‌عنوان عناصر تزئینی در اماکن مقدس نظیر مساجد و امام‌زاده‌ها مورد استفاده بود. از سوی دیگر با انتخاب طرح اسلیمی اشاره‌ای به طی طریق و سیر سلوک معنوی داشته است. به‌طور کلی در این پوستر، نقوش اسلیمی دلالت بر سیر و سلوک معنوی و مشبک چوب دلالت بر نظم، تمرکز، هنر سنتی ایرانی - اسلامی، پنجره‌های معماری سنتی و استفاده در اماکن مقدس دارند. شمایل رحل در کنار کتاب، دلالت بر قرآن دارند.

۴-۵. تألیف پیام‌های شمایی پوستر سی و چهارمین

دوره مسابقات بین‌المللی قرآن کریم

به کار بردن عناصری از هنر اسلامی با ترکیب کتاب، رحل، نقوش

اسلمی و گره‌چینی بیشترین ارجاع را به فضای معنوی و امری و کارکرد ارجاعی-تاریخی به هنرهای سنتی ایرانی دارد. بنابراین اولویت کارکرد در این پوستر، کارکردی ارجاعی است.

۴-۶. شرح پیام‌های زبانی پوستر سی و چهارمین

دوره مسابقات بین‌المللی قرآن کریم

محل قرارگیری عنوان اصلی پوستر در نیمه بالایی، به‌صورت وسط‌چین و با استفاده از سه خانواده حروف برای سه زبان است. تنوع اندازه قلم‌های به‌کاررفته در این اثر نیز بیش از سه اندازه و جز در دو مورد، باقی موارد با استفاده از حروف تایی است. شعار اصلی این دوره از مسابقات یعنی «یک کتاب، یک امت» نیز در بالای عنوان پوستر با نقشی اسلمی ترکیب یافته و به‌صورت وسط‌چین قرار دارد. رابطه‌ای که بین نوشتار و شمایل در این پوستر برقرار است یک رابطه تثبیت‌کننده است، بدین‌صورت که ذهن مخاطب با خواندن شعار پوستر، به‌سرعت کتاب باز را جایگزین قرآن کریم می‌نماید و پیام پوستر را با ترکیب نوشتار و شمایل دریافت می‌کند.

۴-۷. تحلیل ویژگی‌های هنر اسلامی در پوستر سی و

چهارمین دوره مسابقات بین‌المللی قرآن کریم

با برشمردن پیام‌های تجسمی، شمایی و زبانی پوستر موردنظر، ویژگی‌هایی از هنر اسلامی در آن مشخص شد که از مهم‌ترین این

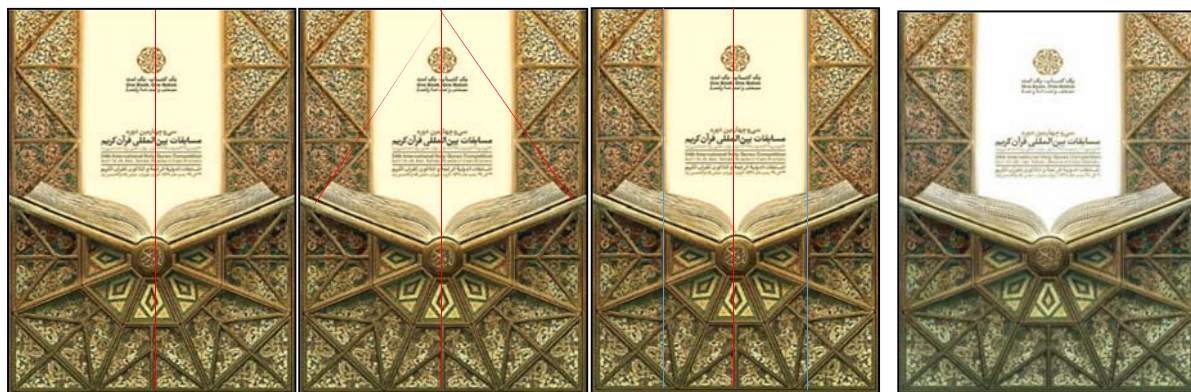
نتیجه‌گیری

با استفاده از نتایج حاصل از جدول‌های یک تا چهار، می‌توان دریافت که طراحان با به‌کار بردن تمهیداتی می‌توانند به‌ازنمایی بیشتر جلوه‌های هنر اسلامی در آثار طراحی گرافیک پردازند. استفاده زیاد از نوشتار و اولویت آن، استفاده بیشتر از نقش‌مایه‌های طبیعی و کارکرد ارجاعی، استفاده از خط عمود در ساختار و ساخت محوری، به‌کاربردن طراحی حروف، تنوع اندازه قلم بیش از دو اندازه، همه این‌ها بی‌ارتباط با محتوا و موضوع آثار نیست. ساخت محوری که خود بر تقارن مرکزی استوار است، استفاده از خط عمود که بر ایستایی و حرکتی رو به بالا دلالت دارد. استفاده بیشتر از نوشتار که ارتباط آن با خوشنویسی که از مقدس‌ترین هنرها در هنر اسلامی به‌حساب می‌آید، استفاده از نقش‌مایه‌های طبیعی که به خلقت اشاره دارد، همه این عوامل در پیوند با محتوای آثار مدنظر قرار گرفته شده‌اند. اما در یکی از پوسترها که همان پوستر سی و چهارمین دوره این مسابقات است، پیوند و هم‌نشینی موارد برشمرده دلنشین‌تر و چشم‌نوازتر بوده است. با برشمردن و تحلیل ویژگی‌های تجسمی، شمایی و زبانی پوستر مورد مطالعه و تطبیق آن با ویژگی‌های هنر سنتی و هنر اسلامی، می‌توان دریافت که در این پوستر، تمامی شمایل‌های به‌کاررفته، با شناخت کافی از پیشینه و کارکرد آن‌ها توسط طراح انتخاب شده است. بدین ترتیب که استفاده از هنر مشبک چوب با نقش گره‌چینی که کاربرد اولیه‌اش استفاده در اماکن مقدس نظیر مساجد و مقابر امام‌زادگان داشته برای موضوعی دینی انتخابی مناسب بوده است. از

ویژگی‌ها می‌توان به موارد زیر اشاره داشت:

- منبع الهام خلق و آفرینش آن، کتاب مقدس قرآن است.
- برخاسته و ملهم از فرهنگ و تفکر سنتی جامعه اسلامی است.
- موضوع اثر، به موضوعی فرازمینی و معنوی اشاره دارد.
- از زبان نمادین در انتخاب شمایل‌ها سود جست‌ه است.
- با استفاده از نقوش اسلمی و هنر مشبک چوب، به هنر اسلامی اشاره داشته است. استفاده از فرم‌های پیچان نقش اسلمی در این اثر، خود اشاره به طی طریق و سیر سلوک معنوی در هنر اسلامی دارد.
- طراح با استفاده از نقوش سنتی علاوه بر زیبایی اثر، به جنبه کاربردی بودن هنر سنتی نیز توجه داشته، بدین‌صورت که با بزرگ‌نمایی بخشی از هنر مشبک چوب و نقش‌های گره‌چینی آن را تبدیل به رحل قرآن کرده است.
- با استفاده از ترکیب رنگ‌های گرم و طلایی‌گونه و سبزی‌های به‌کاررفته در هنرهای اسلامی به معنویت فضای پوستر افزوده است.
- با استفاده از تمهیداتی در ترکیب‌بندی نظیر قرار دادن خطوط مورب با زوایای منظم که همگی به مرکز اثر ختم می‌شوند و نیز سطح سفید و ساده بر بالای کتاب، در عین وحدت ایجاد یک نقطه کانونی در مرکز اثر کرده است. این نوع ترکیب‌بندی محوری و کانونی را در بیشتر اقسام هنرهای اسلامی می‌بینیم.

سویی دیگر این هنر عمدتاً برای تزئین پنجره در معماری ایرانی اسلامی استفاده می‌شد و انتخاب شمایی که اشاره به پنجره دارد با ترکیب نور سفیدرنگ در بالای کتاب و رنگ‌های متنوع سطوح کوچک اسلمی در لابه‌لای آن، در ایجاد فضای معنوی و روحانی پوستر، مؤثر بوده است. استفاده از کتاب و رحل و ترکیب آن با مشبک باعث شده که کتاب جزئی از پنجره مشبک کاری شده باشد و این امر خود از عوامل وحدت و یگانگی اثر محسوب می‌شود. در این پوستر طراح با استفاده هوشمندانه از عناصر هنرهای سنتی ایرانی و اسلامی، باعث درک بهتر و انتقال سریع‌تر موضوع و عنوان پوستر و حتی به‌خاطر سپاری بیشتر آن شده است. از این منظر می‌توان دریافت که با شناخت کافی از سنت‌های تصویری ایرانی و اسلامی و تلفیق آن‌ها با طراحی گرافیک معاصر در بسیاری از موارد به نتایج مطلوبی می‌توان دست‌یافت و این موضوعی است که باید مدنظر طراحان گرافیک قرار گیرد. به دیگر سخن، استفاده از عناصر هنر سنتی و ترکیب آن با هنرهای جدیدی چون طراحی گرافیک می‌تواند برای موضوعات ملی، دینی و فرهنگی انتخابی هوشمندانه باشد چراکه علاوه بر هم‌سویی با موضوع منتخب، اشاره‌ای به هنرهای سنتی فراموش شده جامعه دارد و از سویی دیگر، هنرمندان را بر آن می‌دارد تا با نگاهی عمیق‌تر نسبت به احیای هنرهای سنتی جامعه خود گام بردارند. از این‌رو پیشنهاد می‌شود برای تحقیقات آینده، جلوه‌های هنر اسلامی در سایر حوزه‌های طراحی گرافیک مورد مطالعه قرار گیرد.

تصویر ۱: پوستر سی و چهارمین دوره مسابقات بین‌المللی قرآن کریم
Fig. 1: Poster of the Thirty-Fourth Quran International Competition

تصویر ۲: به ترتیب از راست: ترکیب‌بندی محوری، وسط: ترکیب‌بندی کانونی یا مرکزی و چپ: اصلی‌ترین خط در ساختار

Fig. 2: Right order: Axial, middle: Focal or center and left: Main line in structure

پی‌نوشت‌ها

۱. این سازه که نوعی استند ایستاده تبلیغاتی است به عبارتی نسل جدید سازه‌های بادبانی و پرتابل‌های ایستاده قدیمی است که از چندین سال

پیش توسط شهرداری‌ها جهت اکران‌های فرهنگی و اطلاع‌رسانی مورد استفاده قرار می‌گیرد.

References

- Azhand, Y. (2015). Seven decorative principles of Iranian art. Tehran: Peikareh. [in Persian]
- [آزند، یعقوب. (۱۳۹۴). هفت اصل تزئینی هنر ایران. تهران: پیکره.]
- Afshar Mohajer, K. (2001). The Influence of Linear Quranic Design on Contemporary Graphics. *Golestane Quran*, 57: 26-15. [in Persian]
- [افشارمهاجر، کامران. (۱۳۸۰). تأثیر صفحه‌آرایی قرآن‌های خطی بر گرافیک معاصر. *گلستان قرآن*، ۵۷: ۲۶-۱۵.]
- Balkhari Qehi, H. (2014). Introduction to Philosophy of Art. Tehran: Sureh Mehr, Third Editio. [in Persian]
- [بلخاری قهی، حسن. (۱۳۹۳). آشنایی با فلسفه هنر. تهران: سوره مهر، چاپ سوم.]
- Balkhari Qehi, H. (2016). Ghadr: Theory of Art and Beauty in Islamic Civilization. Tehran: Sureh Mehr. [in Persian]
- [بلخاری قهی، حسن. (۱۳۹۵). قدر: نظریه هنر و زیبایی در تمدن اسلامی. تهران: سوره مهر.]
- Baniardalan, E. (2010). The Epistemology of Synthetic Works: A Search for the Concept of Art and Art. Tehran: Surah Mehr. [in Persian]
- [بنی‌اردلان، اسماعیل. (۱۳۸۹). معرفت‌شناسی آثار صناعی: جستجوی در مفهوم فن و هنر. تهران: سوره مهر.]
- Burkhardt, T. (1968). The Art of Islam Language and Expression. (Translated by Rajabnia, M.). Tehran: Soroush. [in Persian]
- [بورکهارت، تیتوس. (۱۳۶۵). هنر اسلام زبان و بیان. ترجمه رجب‌نیا، مسعود. تهران: سروش.]
- Burkhardt, T. (1369). Sacred Art: Principles and Methods. (Translated by Sattari, J.). Tehran: Soroush. [in Persian]
- [بورکهارت، تیتوس. (۱۳۶۹). هنر مقدس: اصول و روش‌ها. ترجمه ستاری، جلال. تهران: سروش.]
- Beheshti, S.M. (2002). The relationship between traditional arts and the applicability of objects. *Art Month Book*, 53 & 54: 18-14. [in Persian]
- [بهشتی، سید محمد. (۱۳۸۱). ارتباط میان هنرهای سنتی و کاربردی بودن اشیاء. کتاب ماه هنر، ۵۳ و ۵۴: ۱۸-۱۴.]
- Binaye Motlagh, S. (2006). Order and mystery. Tehran: Hermes. [in Persian]
- [بینای مطلق، سعید. (۱۳۸۵). نظم و راز. تهران: هرمس.]
- Pahlavan, F. (2008). Visual communication from a semiotic perspective. Tehran: Art University. [in Persian]
- [پهلوان، فهیمه. (۱۳۸۷). ارتباط تصویری از چشم‌انداز نشانه‌شناسی، تهران: دانشگاه هنر.]
- Pahlavan, F. (2005). Introduction to the Analysis of Visual Elements in Logo. Tehran: Art University, Second Edition. [in Persian]
- [پهلوان، فهیمه. (۱۳۸۴). درآمدی بر تحلیل عناصر تصویری در آرم. تهران: دانشگاه هنر، چاپ دوم.]
- Pierce, Charles S. (2002). Logic as semiotics: Theory of Signs. (Translated by Sujudi, F.). *Aesthetics, Theoretical and Philosophical Studies of Art*, 6, 51-64. [in Persian]
- [پیرس، چارلز سندرز. (۱۳۸۱). منطق به مثابه نشانه‌شناسی: نظریه نشانه‌ها. ترجمه سجودی، فرزانه. زیباشناخت، مطالعات نظری و فلسفی هنر، ۶: ۵۱-۶۴.]
- Husseinrad, A.M. (1998). Contemporary graphics violate national identity. *Visual Arts Studies*, 1: 26-24. [in Persian]
- [حسینی‌راد، عبدالمجید. (۱۳۷۷). گرافیک معاصر، ناقض هویت ملی است. مطالعات هنرهای تجسمی، ۱: ۲۴-۲۶.]
- Dadvar, A., & Dalai, A. (2016). Traditional Arts Website: Iran in the Islamic Period. Tehran: White ink. [in Persian]
- [دادور، ابوالقاسم و دلایی، آزاده. (۱۳۹۵). مبانی هنرهای سنتی: ایران در دوره اسلامی. تهران: مرکب سفید.]
- Rahnvard, Z. (2002). The basics of traditional arts. *Art Month Book*, 45 & 46: 4-1. [in Persian]
- [رهنورد، زهرا. (۱۳۸۱). اصول و مبانی هنرهای سنتی. کتاب ماه هنر، ۴۵ و ۴۶: ۱-۴.]
- Shadghazvini, P. (2003). General features of Islamic art in the three branches of calligraphy, illumination and painting with an unseen look. *Art Lecturer*, 3: 72-61. [in Persian]
- [شاد قزوینی، پریسا. (۱۳۸۲). ویژگی‌های کلی هنر اسلامی در سه شاخه هنری خوشنویسی، تذهیب و نگارگری با نگاه غیب و شهود. مدرس هنر، ۳: ۷۲-۶۱.]
- Salchi, S. (2015). Visual Research Methodologies: Image Reading. *Art Book Review*, 5 & 6: 251-266. [in Persian]
- [صالحی، سودابه. (۱۳۹۴). روش‌شناسی‌های تحقیق بصری: خوانش تصویر. نقد کتاب هنر، ۵ و ۶: ۲۵۱-۲۶۶.]
- Gunn, R. (2010). Quantity Domination and the Signs of the End

Times. (Translated by Kardan A.M.). Tehran: University Press. [in Persian]

[گنون، رنه. (۱۳۸۹). سیطره کمیت و علائم آخر الزمان. ترجمه کاردان، علی محمد. تهران: نشر دانشگاهی.]

Maziar, A. (2012). The Relationship between Islamic Art and Islamic Thought from the Traditionalist Perspective. *Chemistry of Art*, 1(3): 12-7. [in Persian]

[مازیار، امیر. (۱۳۹۱). نسبت هنر اسلامی و اندیشه اسلامی از منظر سنت گرایان. کیمیای هنر، ۱(۳): ۱۲-۷.]

Mile Heravi, N. (1993). *Book Making in Islamic Civilization*. Mashhad: Astan Quds Razavi. [in Persian]

[مایل هروری، نجیب. (۱۳۷۲). کتاب‌آرایی در تمدن اسلامی. مشهد: آستان قدس رضوی.]

Mortezayi, A. (2015). Art Experience: An inlay, lattice and illumination on wood pieces. The growth of art education. 44: 37-32. [in Persian]

[مرتضایی، اصغر. (۱۳۹۴). تجربه‌ی هنری: تجلی منبت، مشبک و تذهیب بر قطعات چوب. رشد آموزش هنر، ۴۴: ۳۷-۳۲.]

Molayi Niya, R. (2008). Identification of Modern and Contemporary Graphic Components of Iran. *Narrative*, 7: 63-51. [in Persian]

[مولایی‌نیا، رامک. (۱۳۸۷). شناسایی مولفه‌های گرافیک مدرن و معاصر ایران. نگره، ۷: ۶۳-۵۱.]

MehrPouya, H; Ghasemi, M. (2008). The distinction between religious and sacred art in the opinions of contemporary thinkers. *Art Routine*, 6: 10-15. [in Persian]

[مه پویا، حسین، و قاسمی، مرضیه. (۱۳۸۷). تمایز هنر دینی و هنر قدسی در آراء متفکران معاصر. رهپویه هنر، ۶: ۱۵-۱۰.]

Nasr, S.H. (1996). *Islamic Art and Spirituality* (Translated by Qasemian, R.). Tehran: Islamic Propagation Organization, Art Department, Office of Religious Studies of Art. [in Persian]

[انصر، سید حسین. (۱۳۷۵). هنر و معنویت اسلامی. ترجمه قاسمیان، رحیم، تهران: سازمان تبلیغات اسلامی، حوزه هنری، دفتر مطالعات دینی هنر.]

Nasr, S.H. (2001). *Knowledge and Spirituality*. (Translated by Rahmati, I.). Tehran: Suhrawardi Research and Publication Office. [in Persian]

[انصر، سیدحسین. (۱۳۸۰). معرفت و معنویت. ترجمه رحمتی، انشالله. تهران: دفتر پژوهش و نشر سهروردی.]

Nasr, S.H. (2010). *Golshan Haghghat*. (Translated by Rahmati, I.). Tehran: Sophia. [in Persian]

[انصر، سیدحسین. (۱۳۸۸). گلشن حقیقت. ترجمه رحمتی، انشالله. تهران: سوفیا.]

Hooshyar, M. (2012). *An Introduction to the Foundations of Iranian Traditional and Visual Arts*. Tehran: Side. [in Persian]

[هوشیار، مه‌رمان. (۱۳۹۰). مقدمه‌ای بر مبانی هنرهای سنتی و تجسمی ایران. تهران: سمت.]

Yavari, H. (2011). *Introduction to wood and related arts*. Tehran: Surah Mehr. [in Persian]

[یاوری، حسین. (۱۳۸۹). آشنایی با چوب و هنرهای مرتبط با آن. تهران: سوره مهر.]

Yavari, H. (2016). *Media and Media Relations*. Tehran: Simorgh. [in Persian]

[یاوری، حسین. (۱۳۹۴). رسانه‌شناسی و ارتباط با رسانه. تهران: سیم‌رغ.]

Yavari, H. (2015). *Basics of Art*. Tehran: Surah Mehr. [in Persian]

[یاوری، حسین. (۱۳۹۳). مبانی هنر. تهران: سوره مهر.]

Emnison, M. & Esmi, P. (2000). *Researching the Visual: Images, Objects, Contexts and Interaction in Social and Cultural Inquiry*. London: Sage.

Prosser, J. and Loxley, A. (2008). *Introducing Visual Methods*. Retrived Jun 2015 from: <http://eprints.ncrm.ac.uk/420/1/MethodsReviewPaperNCRM-010.pdf>.